

ding

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

HART
BOVEN
HART

SAG MIR WO DIE BLUMEN SIND

Over Konstantin Paustovskij's herinneringen

DE ONVOLTOOID VERLEDEN TIJD
– EEN COLUMN VAN PETER BENOY –

Wanneer de Tsaar in februari 1917 wordt ten val gebracht, verblijft de schrijver Konstantin Paustovskij (1892-1968) in Jefremov, een onooglijk Russisch provinciestadje, het is na middernacht: 'Opeens klonk op dit ongelegen uur een sonore, korte slag op de kerkklok. Dan een tweede, een derde. De slagen volgden elkaar steeds vaker op, een dreunende galm golfde over het stadje en weldra sloten alle klokken van alle kerken in de omgeving zich bij het luiden aan. Achter alle ramen gingen lichten aan. De straten stroomden vol. In veel huizen stonden de deuren wijd open. Onbekenden vielen elkaar huilend om de hals. Van de kant van het station weerklonk de plechtige, jubelende kreet van de locomotieven. Ergens aan het eind van de straat klonk eerst zachtjes, dan steeds harder het zingen van de Marseillaise.' Tijdens de Oktoberrevolutie in datzelfde jaar zit hij in Moskou waar de gevechten nog volop aan de gang zijn: 'Een kogel ketste tegen de muur en doorboorde het portret van Tsjekov. Ik heb het later teruggevonden onder de afgebroke-

kelde kalk. De kogel had Tsjekov in de borst getroffen en had een gat achtergelaten in zijn witte piqué vest'.

Beide fragmenten illustreren de eenvoud waarmee Paustovskij gebeurtenissen tot leven brengt. Ze komen uit zijn zedelijke herinneringen, 'Geschiedenis van een leven', zijn magnum opus, bestaande uit: 'Verre jaren', 'Onrustige jeugd', 'Begin van een onbekend tijdperk', 'De tijd van de grote verwachtingen', 'De sprong naar het Zuiden' en 'Boek der omzwervingen'. In het totaal zo'n 2000 pagina's ongemeen boeiende lectuur. De Nederlandse vertaling verscheen vanaf de jaren '70 in de smaakvol uitgegeven reeks 'Privé-Domein' van de Arbeiderspers in een uitstekende vertaling van Paustovskij-kenner Wim Hartog. De lectuur ervan heeft een dermate sterke indruk op me gemaakt dat ik mij zelfs de plaatsen herinner waar ik vele passages heb gelezen. Dat is een eigenaardigheid van mij; wanneer ik een sterke band krijg met mijn lectuur projecteert die zich op mijn omgeving.

Na diverse beroepen heeft Paustovskij het grootste deel van zijn leven als journalist in de Sovjet-Unie rondgezworven. Het waren woelige tijden: de Eerste Wereldoorlog, het einde van het Tsarisme, de revolutie, de burgeroorlog, het stalinisme, de Tweede Wereldoorlog en de destalinisatie. Enkele keren ont-snapte hij ternauwernood aan de dood. De hierboven geciteerde fragmenten illustreren zijn aanpak: de grote gebeurtenissen waarvan hij getuige is analyseert hij niet, maar hij vertelt hoe ze zijn pad kruisen en zijn leven beïnvloeden met een sterk waarnemingsvermogen, oog voor detail en een uitzonderlijke poëtische kracht. Geboren verteller die hij is, portretteert hij in 'Geschiedenis van een leven' tientallen mensen die hij ontmoet, onder wie vele schrijvers maar ook talloze onbekende kleurrijke figuren, schildert hij landschappen, brengt steden en dorpen in beeld, maakt hij ons vertrouwd met geuren en gerechten en observeert hij fauna en flora. Dat laatste heeft Hein Leffring ertoe aangezet een uitgebreid register samen te stellen van de planten en bomen die erin voorkomen; Gerda De Becker deed iets gelijkaardigs met dranken en spijzen (info: Paustovskij-vereniging). Als je deze zedelijke herinneringen als een autobiografie zou willen beschouwen, dan is het eerder een autobiografie van Rusland, later de Sovjet-Unie, dan van Paustovskij zelf.

Hoewel geboren in Moskou, brengt de schrijver zijn jeugd vooral door in Kiev, waar hij in het gymnasium klasgenoot is van de latere schrijver Michael Boulgakov ('De meester en Marguerita'). Omstreeks deze tijd wordt voor het eerst een verhaal, 'Aan het water', in een tijdschrift gepubliceerd. In 1914 wordt hij toegelaten tot de rechtenfaculteit van de Keizerlijke Universiteit van Moskou, maar door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog moet hij zijn studies afbreken. Hij neemt dienst in het leger als vrijwilliger en wordt er hulpverpleger. De oorlog kost het leven aan zijn twee broers en zijn eerste grote liefde. Kort na de revolutie trekt hij naar Kiev en

Paustovskij (links) in 1921

Paustovskij jaren 50

'De grote gebeurtenissen waarvan hij getuige is analyseert hij niet, maar hij vertelt hoe ze zijn pad kruisen en zijn leven beïnvloeden met een sterk waarnemingsvermogen, oog voor detail en een uitzonderlijk poëtische kracht.'

Odessa waar hij zich in de strijd tegen de contrarevolutionaire legers aansluit bij het Rode Leger. In 1921 wordt hij journalist bij 'Morjak', een zeemanskrant voor wie de Zwarte en de Kaspische zee bevaart. Daar maakt hij kennis met de schrijver Isaac Babel, die hem sterk beïnvloedt en later nog enkele keren zijn pad zal kruisen. Pas in 1925 verschijnt zonder veel weerklank 'Zee impressies', zijn eerste boek, gevolgd door o.m. 'Minetoza' (1927), 'Schitterende Wolken' (1929) 'Kara-Bugaz' (1932) en 'De Zwarte zee' (1936).

Bij het begin van het zesde en laatste deel van 'Geschiedenis van een leven' zijn we nog maar in 1923 – Paustovskij is dan 31 jaar –, daarna gaat het met rasse schreden tot ongeveer 1935 wanneer de macht van Stalin geconsolideerd is en zijn grimmige dictatuur leidt tot de liquidatie van o.m. de revolutionairen van 1917 in de gekende schijnprocessen. De belangrijkste kritiek die op Paustovskij kan gemaakt worden is dat hij de ravage die het stalinisme in de jaren '30 bij de intelligentsia en niet in het minst in zijn eigen milieu aanrichtte, heeft verzwegen. Vooral het zesde deel, dat hij pas in 1962 na de zogenaamde 'destalinisatie' heeft voltooid, wordt hierdoor wel wat gecompromitteerd. In tegenstelling

tot vele van zijn vrienden en collega's, zoals Babel, werd hij vrijwel ongemoeid gelaten. Dat had hij ten dele te danken aan het feit dat hij een beschermeling was van Maxim Gorki. Na de dood van Gorki in 1936 was dan ook uiterste voorzichtigheid geboden. Slechts één keer heeft Paustovskij Stalin gezien: 'Ik werd vooral getroffen door het feit dat hij heel weinig leek op de duizenden en duizenden veel te fraaie portretten en statiefoto's. Hij was kort en gedrongen met een zwaar gezicht, rossig haar, een dikke snor en een laag voorhoofd'.

In 1956, enkele jaren na de dood van Stalin, had hij wel de moed om in een toespraak de partijbureaucratie op de korrel te nemen: 'In ons land heeft zich een nieuwe sociale laag, een nieuwe burgerlijke kaste gevormd die zich straffeloos tot volle bloei heeft ontwikkeld. Een nieuwe groep van vleesvreter en bezitters die met de revolutie en het socialisme niets gemeen hebben'.

De publicatiegeschiedenis van de herinneringen kende een merkwaardig verloop: het eerste deel, 'Verre jaren', wordt in een tijdschrift gepubliceerd in 1945, nadat al een aantal romans en toneelstukken een literaire bekend-

heid van hem hadden gemaakt. De volgende delen zullen pas na de dood van Stalin verschijnen. In de rangen van de Paustovskij-liefhebbers wordt nog altijd de vage hoop gekoesterd dat ooit manuscripten van een vervolg zullen worden gevonden.

Toen Marlene Dietrich in 1964 in Moskou optrad wist ze dat Paustovskij in het publiek zat. Ze vroeg hem op de bühne te komen en omdat ze geen Russisch sprak knielde ze voor hem als eerbetoon.

Na zijn dood in 1968 wordt een bergtop (6150 meter) in het Pamirgebergte naar hem genoemd.

Lang nadat ik 'Geschiedenis van een leven' had gelezen en herlezen ontdekte ik dat er een actieve Paustovskij-vereniging bestaat die niet alleen interessante bijeenkomsten organiseert en publicaties verzorgt, maar ook reizen in het spoor van de schrijver organiseert. Tot nog toe verschenen drie jaarboeken. Interesse: secretariaat@paustovskij.org of www.paustovskij.org